

darulfunun ilahiyat

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Başvuru: 08.03.2023
Revizyon Talebi: 28.04.2023
Son Revizyon: 02.05.2023
Kabul: 09.05.2023
Online Yayın: 20.11.2023

Kant Descartes'a Karşı: Tözsellik Mantıksal Yanlış Çıkarımı

Kant Versus Descartes: The Paralogism of Substantiality

Fatih Özgökman

Öz

Descartes duyulur her şeyin varlığından şüphe ettiğinde kendi varlığının şüphe götürmezliğini “Düşünüyorum o halde varım” diye ifade eder. Daha sonra kendisinin ne olduğunu sorgular ve düşünen bir töz yani ruh veya zihin olduğu sonucunu çıkarır. Diğer taraftan Kant ise “düşünüyorum”dan benim düşünen bir töz yani bir ruh olduğum sonucuna ulaşılmasının mantıksal yanlış çıkarım olduğunu iddia eder. Çünkü Kant'a göre bu çıkarım, yargıda özne olarak kullanılan sezgi nesnelere tözsellikinden hareketle, benim yani düşünen şeyin de yargıda özne olarak kullanıldığı için töz olduğu sonucunu çıkarır. Dolayısıyla Kant'a göre bu çıkarımda orta terim çift anlamlı olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte Kant'ın verdiği çıkarımda orta terimin çift anlamlı olarak kullanıldığı gözlenmez. Dahası Descartes'ın benim ruhsal bir töz olduğum sonucu, sezgisel içerik gerektiren böyle bir akıl yürütmeye dayanmaz. Çünkü Descartes, şüphe edilmeyecek kendi varlığını, şüphe ettiği sezgi nesnelere tözsellikinden çıkarsamaz, aksine onlardan ayırt etmek için ruhsal bir töz olarak ifade eder.

Anahtar Kelimeler: Rasyonel Psikoloji, Töz, Ruh, Bilinç, Safsata

Abstract

When Descartes doubted the existence of everything sensible, he expressed the indisputability of his own existence as “I think, therefore I am.” He then questioned what he is and deduced that he is a thinking substance, namely a soul or mind. Meanwhile, Kant claimed to conclude that I am a thinking substance (i.e., a soul) from “I think” is a paralogism because, according to Kant, this inference starts from the substantiveness of intuitional objects used as subjects in judgment and deduces that I, namely the thinking thing, is also a substance due to being used as a subject in judgment. Therefore, according to Kant, the middle term is used with a double meaning in this inference. However, it is not observed how the middle term is used with a double meaning in Kant's inference. Moreover, Descartes' conclusion “I am a spiritual substance” is not based on any such reasoning that requires intuitive content. Because Descartes did not deduce his undoubted existence from the substantiveness of the objects of intuition he was doubting, on the contrary, he expressed it as a spiritual substance in order to distinguish between them.

Keywords: Rational Psychology, Substance, Soul, Consciousness, Sophistry

* **Sorumlu Yazar:** Fatih Özgökman (Doç. Dr.), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Çanakkale, Türkiye. E-posta: fatihozgokman@comu.edu.tr ORCID: 0000-0002-6644-7177

Atf: Özgökman, Fatih. “Kant Descartes'a Karşı: Tözsellik Mantıksal Yanlış Çıkarımı.” *darulfunun ilahiyat* 34, 2 (2023): 549–566. <https://doi.org/10.26650/di.2023.34.2.1262005>

Extended Summary

Descartes expressed his inability to doubt himself at the end of a process in which he had doubted everything sensible by saying, “I think therefore I am.” He then questioned what he is and deduced himself to be something that thinks, namely a soul, mind or intellect. However, Kant reconstructed Descartes’ reasoning, which deduced himself to be a spiritual substance from the statement “I think” as follows: Things that are used as subjects in judgment are substances, I am also a subject in a judgment, therefore I am a substance. Kant characterized this reasoning as a paralogism (i.e., logically false inference) and used a similar version in the second edition of his work. Accordingly, the version in the first edition is called version *A*, and the version in the second edition is called version *B*. By defining substance as a category in his version *A*, Kant accepted that inference validly proves the conclusion “I am a substance” as the logical subject of judgment but he stipulated that it should not be deduced from this inference that “I” (i.e., the soul) am a being that remains the same under all changes, or that I am even immortal. For Kant, the conclusion that the “soul is a substance” is accordingly valid unless it is understood as an immortal being. For this reason, some commentators have argued that Kant found this inference valid, while others focus on presenting it as a logically wrong inference. Those who argue the inference to be valid here accept Kant’s definition of substance as a category. Contrary to them, those who focus on logical fallacy think that acknowledging “I” to be a substance will also lead to the conclusion of “I am an immortal being.” This situation does not come from the definition of substance made by Kant; on the contrary, it fits the Aristotelian definition of substance, because substance, as defined by Aristotle, refers to things that exist by themselves. Reading the inference according to this definition of substance leads to the conclusion that I am a substance and therefore immortal. However, Kant argued the concept of substance has no intuitive content for drawing this conclusion. In other words, no intuition is found for the soul as a substance. If one is to understand this inference according to the Aristotelian definition of substance, then this is the reason why Kant presented this inference as a logically false one. In version *B* of the inference, Kant replaced the expression “I think” with the expression “That which thinks,” and claimed the inference to contain an error in the form of reasoning: namely the error of using the middle term to have a double meaning in the premises. However, Kant’s inference does not show the middle term to be used with a double meaning. According to him, this inference deduces that the thinking thing is also a substance from the substantiality of the intuition objects which are the subjects because the thinking thing is the subject. Accordingly, Kant seems to invalidate the inference of the substantiality of the soul because it has no intuition. However, this is not a logical fallacy; therefore, it is more correct for Kant’s objection to be epistemological rather than logical. This is because Kant accepts the major premise as knowledge due to it having intuition while accepting the minor premise as only thought due to it possessing no intuition according to his theory of knowledge. Accordingly, the inference is not invalid,

but its conclusion can be considered devoid of knowledge value according to Kant's epistemology. In this regard, Kant's acceptance of version *A* as valid according to his own definition while invalidating version *B* shows that he had used the concept of substance according to the Aristotelian definition here.

But is the inference that Kant himself constructed and considered logically wrong to be Descartes' argument? Kant claims "I" is a substance to be deduced in the conclusion based on the substantiveness of the intuitional objects used as subjects in the judgment and the pronoun "I" being used as the subject in the judgment. On the other hand, Descartes had concluded "I think, therefore I am" due to his inability to doubt himself while doubting everything sensible. When he later questioned what he is, he noticed that only thinking is inseparable from himself (i.e., undoubtable). Accordingly, Descartes deduced himself to be a thinking thing, namely a soul, intellect, or mind. Here, Descartes' statement that he is a thinking thing, namely spirit, intellect, or mind, aims to express his own existence as something insensible, because even when he doubts everything sensible, his inability to doubt himself reveals his own existence to be something insensible. The truth is that what is doubtful cannot be the same as what is indubitable. If that were the case, Descartes would also need to doubt himself when he doubts everything sensible. Accordingly, Descartes' argument can be shown as follows: Sensible things (intuitional objects) are doubtful; my existence is not doubtful, so my existence is not sensible (intuitional object); therefore, I am a soul, mind, or intellect. As can be seen in this way, Descartes' conclusion "I am a soul," or in other words a substance, does not rely on the substantiality of intuitive things as Kant's inference does. On the contrary, Descartes expresses it as a spiritual substance in order to distinguish it from intuitional objects. Therefore, Kant's paralogism of substantiality is not Descartes' argument.

However, Kant's critique expresses the result that "I am a substance" (i.e., the soul) is not knowable. Kant does not want to regard the substantiality of the soul as knowledge due to the absence of the intuitive content that he requires in order to know anything. This is because, for Kant, "I think" is consciousness and not intuition. But why does Kant want to see this result as unknowable? This is apparently because Kant mainly wanted to prevent materialism from attributing "what thinks" to matter. However, this agnostic attitude does not seem strong enough to prevent materialism at all, because this agnosticism means that the consciousness of "I think" can also be produced by a non-thinking substance or may arise all by itself out of nothing. In this case, how a non-thinking substance causes the consciousness of "I think" or how the consciousness of "I think" arises by itself out of nothing is unexplainable because absence is not the cause of anything. Therefore, consequences for the human mind demand ontologically equivalent causes. Accordingly, the consciousness of "I think" is expected to be produced by a thinking substance. Likewise, Kant accepts the equality of quantities in the changes of matter or the equality of action and reaction in motion, as a synthetic a priori knowledge

that is not empirical and necessary. In this context and also for Kant, one can say that the cause of thought is a thinking substance (i.e., the soul) can be known as a necessary knowledge that is not based on experience.

Giriş

Rene Descartes duyulur her şeyden şüphe ettiğinde bile şüphe etmekten şüphe edemeyeceğini ve dolayısıyla düşündüğü için var olduğunu ortaya koyar ve bunu “Düşünüyorum, o halde varım.” mottosuyla ifade eder.¹ Bu motto, “düşünüyorum” ile bir bilinci ve onun ait olduğu bir kendiliğin varlığını ifade eder. Daha sonra Descartes var olan kendiliğin ne olduğunu sorgular ve kendisinin duyulur bir şey olan bedeninden bile şüphe ettiği halde bir tek “düşünmek” özelliğinin kendisinden ayrılamaz yani şüphe edilemez olduğunu fark eder. Sonuçta ise kendisinin “sadece düşünen bir şey yani bir zihin, bir ruh veya bir zekâ veya bir akıl olduğunu”² ileri sürer.

Immanuel Kant ise insan doğasından kaçınılmaz olarak kaynaklanan bazı mantıksal yanlış çıkarımlar bulunduğunu ileri sürer. Ona göre, bu çıkarımların temelinde “düşünüyorum” yargısı bulunur ve aslında bu, sadece bir bilinci ifade eder. Bununla birlikte “düşünüyorum”dan hareketle iki şey birbirinden ayırt edilir: “Ben düşünen bir şey olarak iç duyunun nesnesiyim ve ‘ruh’ olarak adlandırılırım. Dış duyunun bir nesnesi olan şey ise ‘beden’ olarak adlandırılır.”³ Buna göre Kant, “düşünüyorum”dan hareketle töz olarak bir ruhun varlığının çıkarsandığını söyler. Bu bakımdan ona göre “düşünüyorum”dan çıkarsanmış ruh üzerine akla dayalı bir bilim olma iddiası taşıyan rasyonel bir psikoloji ortaya çıkar. Fakat rasyonel psikoloji bu çıkarımı yaparken hiçbir şekilde deneye başvurmaz, aksine sadece kavramlara dayanır. Bu nedenle Kant, “düşünüyorum”dan hareketle düşünen bir şey olarak benim bir ruh olduğumu çıkarsamaydı mantıksal bakımdan yanlış bir çıkarım olarak niteler ve onu birinci veya tözsellik mantıksal yanlış çıkarımı olarak adlandırır.

Ancak Kant, “düşünüyorum”dan benim düşünen bir şey yani ruh olduğum sonucuna ulaşan çıkarımı şu şekilde kurgular: yargıda özne olarak kullanılan şeyler tözdür ve ben de tüm yargılarımda özneyim, o halde ben bir tözüm. Bununla birlikte bu çıkarımı Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nin birinci basımda A versiyonu ve ikinci basımda “ben” terimi yerine “düşünen şey” getirmekle B versiyonu olarak verir ve her ikisini de mantıksal bakımdan yanlış çıkarım başlığı altında sunar. Mantıksal bakımdan yanlış çıkarım, öncüllerin iddia ettiği gerçeklikle ilgili yanlışlıktan dolayı değil, aksine çıkarımın mantıksal yani akıl yürütmenin şekliyle ilgili bir yanlışlığı ifade eder. Bu yanlışlık ise orta terimin büyük ve küçük öncüllerde birbirinden

1 Rene Descartes, *Meditations on First Philosophy with Selections from the Objections and Replies*, çev. Michael Moriarty (Oxford: Oxford University Press, 2008), 18.

2 Descartes, *Meditations*, 19.

3 Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, çev. Paul Guyer ve Allen W. Wood (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 412, A342/B400.

farklı iki anlamda kullanılmasından meydana gelir. Kant, mantıksal bakımdan yanlış olduğunu iddia ettiği çıkarımı Descartes'a atfeder ve geçersiz sayar. Buna göre Kant, “düşünüyorum” bilincinden hareketle benim düşünen bir ruh olduğumun bilinmeyeceği sonucunu çıkararsar.

Peki ama, Kant'ın mantıksal bakımdan yanlışlığını iddia ettiği bu çıkarım gerçekten mantıksal olarak yanlış mıdır? Dahası Kant'ın bu çıkarımı, Descartes'ın kendisinin düşünen bir ruh olduğunu çıkarsadığı argüman mıdır? Ayrıca gerçekten Kant'ın iddia ettiği gibi kendimizin düşünen bir ruh olduğu bilinemez midir? Bu soruların cevaplarını aramak makalenin amacıdır. Buna göre makale, Kant'ın tözsellik mantıksal yanlış çıkarımını hem *A* hem *B* versiyonları ile birlikte inceleyerek Kant'ın eleştirdiği çıkarımın mantıksal bakımdan yanlış olmadığını, dahası Descartes'ın argümanı da olamayacağını ileri sürmekte ve kendimizin düşünen bir ruh olduğunun bilgisinin Kant için imkanının bulunduğunu savunmaktadır.

1. *A* Versiyonu

Rasyonel psikolojinin ruhun bir töz olduğuna dair mantıksal yanlış çıkarımını *A* edisyonunda Kant, şu şekilde ifade eder:

Yargılarımızın mutlak öznesi olan ve dolayısıyla başka bir şeyin belirlenimi olarak kullanılamayan tasarım, tözdür.

Ben, düşünen bir varlık olarak, tüm mümkün yargılarımın mutlak öznesidir ve bu ben tasarımı başka bir şeyin yüklemi olarak kullanılamaz.

O halde ben düşünen varlık (ruh) olarak tözüm.⁴

Kant, bu çıkarımı eleştirmeye öncelikle kendi epistemolojisine göre töz kavramının ne olduğunu ortaya koyarak başlar. Ona göre töz bir kategori yani genel bir kavramdır ve sezgide bir karşılığı bulunmaz. Dolayısıyla bir şeyin töz olduğunu söylemek sadece dilsel ve mantıksal bir işleve karşılık gelir. Öyle ki bir şeyin töz olduğunu söylediğimizde, kısaca onu, üzerine yüklediğimiz niteliklerden ayırt etmiş oluruz.⁵ Yani töz, yargılarımızda özne konumuna yerleştirebileceğimiz kavramları içine alan kategoriye ifade eder. Kant da tözün bu anlamına göre yargıda özne olarak bulunan kavramların töz olarak tanımlandığını kabul ederek argümanın büyük öncülünü onaylamış olur.

Büyük öncülü kendi töz tanımına göre kabul eden Kant'a göre “Şimdi tüm düşüncemizde ben, öznedir ki düşünceler yalnızca belirlenimler olarak onda bulunur

4 Kant, *Critique of Pure Reason*, 415-6, A348.

5 Kant, *Critique of Pure Reason*, 416, A348-9.

ve bu ben, başka bir şeyin belirlenimi olarak kullanılamaz.”⁶ Bu ifadesiyle Kant açıkça argümanın ikinci öncülünü de kabul etmiş olur. Bu durumda sonuç, yani benim düşünen varlık olarak töz olduğum kendiliğinden ortaya çıkar ve Kant da bu sonucu şu şekilde onaylar: “O halde herkes, zorunlu bir şekilde kendisini bir töz olarak görmelidir.”

Bu doğrultuda Kant, bize bu töz kavramından ne sonuç çıkarabileceğimizi sorar ve cevap olarak bu kavramdan kendisinin doğada doğmayan ve ölmeyen bir düşünce varlığı olarak her zaman var olacağını çıkarsayamayacağını söyler. Ona göre sadece bir kategori olarak töz kavramından hareketle kendimizin her zaman var olacağımızı çıkarsamak eksiktir. Çünkü “Mevcut bir nesnenin kalıcılığını deney üzerine temellendirmemiz gerekir.” Fakat deney bize böyle bir nesneyi vermez ve kalıcılığı hiçbir gözlemlerle tespit edemeyiz. “Çünkü ‘ben’, emin olmak gerekirse, tüm düşüncelerde vardır, fakat onu diğer sezgi nesnelere ayırt edecek en küçük sezgi bile bu tasarımla ilişkili değildir.”⁷ Yani töz olduğu sonucunu çıkardığımız ben, zihnimizde düşünce olarak bulunmasına rağmen sezgide kendisine bir nesne karşılık düşmez. Dolayısıyla sadece düşünceden hareketle benim yok olmayacak bir töz olduğum bilinemez. Norman Kemp Smith’in de belirttiği üzere, Kant “düşünüyorum”un, düşünen şeyin bilgisini vermeyeceği üzerinde ısrarcıdır. Çünkü Kant için “Ben bilinci ile onun altında yatan tözün bilgisi aynı değildir.”⁸ Yani Kant’a göre bilinç bir bilgi olmadığı için onu üreten şeyi göstermeye yetmez. Buna göre Kant, bu çıkarımın bize “Düşüncenin her zaman bulunan mantıksal öznesini” yani beni yanlış bir şekilde sezgide verili olan “gerçek bir öznenin bilgisi gibi” sunduğunu ileri sürer. Bunun anlamı “düşünüyorum” bilincinin kendisini düşünen ruh yani bir töz olarak gösterdiği, fakat bu durum Kant için, Peter Strawson tarafından adlandırıldığı gibi, bir illüzyondur.⁹ Bu nedenle Kant “düşünüyorum”un düşünen bir ruhu kanıtladığı iddiasına itiraz eder ve “ruh bir tözdür” önermesini ancak şu koşulda kabul eder:

Bir kişi gayet normal bir şekilde ‘ruh bir tözdür’ önermesini, ancak eğer bizim bu kavramımızı daha da ileri götürmemeyi kabul ederse, yani ruhun rasyonalistik doktrininin alışıldık sonuçlarından birini, örneğin tüm değişimlerde hatta insan varlığının ölümünde bile sonsuzca yaşadığını bize öğretmedikçe, geçerli olarak ileri sürebilir, dolayısıyla o sadece ideada bir tözü gösterir gerçeklikte değil.¹⁰

6 Kant, *Critique of Pure Reason*, 416, A349.

7 Kant, *Critique of Pure Reason*, 416, A349-50.

8 Norman Kemp Smith, *A Commentary to Kant's Critique of Pure Reason* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), 457.

9 Peter F. Strawson, *The Bounds of Sense* (London: Routledge, 2006), 166.

10 Kant, *Critique of Pure Reason*, 416, A349-351.

Buna göre “ruh bir tözdür” önermesi, Kant’ın kabul ettiği tözün bir kategori olarak tanımına göre geçerli bir sonuçtur ve kendisinden ruhun ölümsüz olduğu sonucu çıkarılmadıkça geçerliliğini korur. Fakat burada en önemli sorun, Kant’ın bu argümanı, birinci mantıksal yanlış çıkarım olarak göstermesidir.

Jonathan Bennett, Kant bu argümanı şekilsel olarak geçersiz olduğu imasıyla mantıksal yanlış çıkarım olarak sunsa da aslında bunun onun meseleyle ilgili görüşü olmadığını ileri sürer. Ona göre Kant’ın tutumu, bu sözde mantıksal yanlış çıkarımın rasyonel psikolojinin yaptığı gibi belirli bir yönde şişirmeye çalışmadıkça kabul edilebilir olduğudur. Çünkü argüman gerçekten de benim bir töz olduğumu temellendirir, fakat “Bu varlık boş veya formal doğru” sayılır. Çünkü içsel sezgi ile ortaya çıkarılabilecek şekilde benliğimin empirik bir bilgisine dayanmaz veya ona götürmez.¹¹

Ancak bu mantıksal yanlış çıkarımının orta terimin belirsizliğine dayalı geçersiz bir argüman olduğunu düşünen C. Thomas Powell¹² ise Bennett’in görüşünü eleştirir. Çünkü Kant’ın aksine Bennett için argüman doğru öncüllerden çıkarsanan geçerli bir argümandır ve problem sadece sonucun yanlış anlaşılmasından meydana gelir.¹³ Bennett, argümanın büyük öncülüyle ilgili bir sorun görmez, çünkü sadece bir tözsellik tanımı yapar. Sonuç ise ruhun bir töz olduğunu çıkarsarken küçük öncül argümanın ağırlığını taşır. Çünkü küçük öncül iki cümleden oluşur ve bu iki cümle de yorumlanmayı gerektirir. Bennett, “Bu ben tasarımı başka bir şeyin yüklemi olarak kullanılamaz.” cümlesinden şu anlamı çıkarır: Töz olmayanların töz olarak kullanılması gerekmez de tözlerin töz olarak kullanılması gerekir. Buna göre Bennett için eğer ben tasarımı töz olarak kullanılmalı ise o halde ben bir tözün tasarımıdır. Çünkü eğer bir şeyin töz olarak kullanılması, töz olması için yeterli sebep ise o halde ben tasarımı bir töz tasarımı sayılmayı gerektirir. Fakat Powell burada Bennett’in bir şeyin ya töz ya da yüklem olarak kullanılabileceği ve tözlerin töz olarak kullanılması gerektiği iddialarının açık olmadığını savunur. Çünkü bu ifade iki şeyi iddia eder. Birincisi, tözlerin gramatik açıdan töz olmayan ifadelerle işaret edilemeyecekleridir. İkincisi ise bizim bir tözü kavramsal olarak başka bir şeyin yüklemi olarak ifade etmekten aciz olduğumuzdur. Halbuki Bennett bu iki iddiayı da kasteder görünmez. Powell, birinci iddiayı ya yanlış ya da bazı dillerin yapısına uygun olması bakımından sınırlı bir doğru olarak görür. Bennett’in kastettiğini düşündüğü ikinci iddianın ise metafizik bir kanıt gerektirdiğini, fakat

11 Jonathan Bennett, *Kant’s Dialectic* (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 72-3.

12 C. Thomas Powell, *Kant’s Theory of Self-Consciousness* (Oxford: Clarendon Press, 1990), 67.

13 Powell, *Kant’s Theory of Self-Consciousness*, 68.

böyle bir kanıtla sahip olunmadığını söyler.¹⁴ Buna göre Powell, Bennett'in bu argümanın benim töz olduğumu kanıtladığı düşüncesine kesin biçimde karşı çıkar.

Kant'ın bu argümanı kabul ettiğini düşünen bir diğer isim Karl Ameriks'dir. Ona göre Kant'ın kendisi öncüllere itiraz eder görünmez ve bu haliyle rasyonalist argüman Kant'ın eleştirisinin hedefi değildir. Fakat Kant'ın reddettiği şey, argümanın, ruhun fenomenal tözsellliğini ve kalıcılığını çıkarsamak isteyen genişletilmiş formudur. Bununla birlikte Ameriks, kendisinin Bennett gibi, bu argümanın benim bir töz olduğumu temellendirdiğini söyleyecek kadar ileri gitmek istemediğini de ekler. Ona göre Bennett'in aksine kendimi tözsel bir tarzda görmem gerekse bile bu benim bir töz olduğumu kanıtlamaz. Çünkü bir şeyin töz olarak kabul edilebilmesi için sadece bazı bağlamlarda değil, aksine tüm bağlamlarda özne olarak tasarlanması gerekir. Buna göre bir şey ya tözdür ya da değildir. Bennett'in önerdiği gibi boş veya formel doğru gibi orta bir yol yoktur.¹⁵

Patricia Kitcher'a gelince o da Kant'ın bu argümanı "ikna edici" gördüğünü söyler. Ona göre Kant, bizim büyük öncülü bir tanım olarak ve küçük öncülü de zihinsel durumları atfettiğimiz bir ortak benliğin özne olduğunu iddia eder olarak kabul edebileceğimizi düşünür.¹⁶ Ian Proops ise çıkarımı yeniden formüle ederek geçerli olduğunu söyler ve sadece ideada ruhun tözsellliğini kanıtladığını kabul eder.¹⁷

Görüldüğü üzere Powell dışındaki yorumcular en basitinden Kant'ın bu argümanı hem geçerli bulunduğunu hem de kabul ettiğini düşünürler. Kant'ın bu argümanı geçerli bulunduğunu savunan Bennett, Kitcher ve Proops, benim töz olduğum sonucunun çıktığını kabul ederlerken tözün Kant tarafından yapılan bir kategori olarak tanımını dikkate alırlar. Kanaatimizce de bu çıkarım Kant'a göre mantıksal olarak geçerlidir ve yargıda özne olan şeylerin töz kategorisinde tanımlanmalarından hareketle yine yargıda özne olarak kullanılan ben zamirinin de töz olması gerektiğini çıkarsar. Buna göre Kant'ın mantıksal bakımdan geçerli bulunduğu haliyle çıkarımda töz, Kant'ın ona verdiği tanımla sadece yargıda özne olarak kullanılan şeylerin bir kategorisini ifade eder. Onların aksine Ameriks ve Powell'ın çıkarımın benim töz olduğum sonucunu kabul etmekteki çekimsellikleri, tözü Kant'ın yaptığı tanımdan farklı anlamaları olarak görünür. Çünkü onlara göre benim töz olduğumun kabulü aynı zamanda bir ruh olarak kalıcı yani ölümsüzlüğümü de kabul etmeye götürür. Bu sonuç aslında Kant'ın töz tanımından çıkmaz, aksine Aristo'nun töz tanımına uygun düşer. Buna göre yorumcuların çıkarımdan hareketle benim töz olduğumu

14 Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 69-70.

15 Karl Ameriks, *Kant's Theory of Mind*, 68-9.

16 Patricia Kitcher, "Kant's Paralogisms," *The Philosophical Review* 91, no. 4 (1982): 533-4.

17 Ian Proops, "Kant's First Paralogism," *Philosophical Review* 119, no. 04 (2010): 478-9.

kabul etme noktasındaki tartışmaları, kanaatimizce bu argümanda kullanılan töz kavramının çift anlamlı olmasından doğar görünür.

Felsefede Aristo'dan beri bilindik anlamıyla töz, kendi başına var olan şeyleri ifade etmek için kullanılır. Buna göre töz, kendi başına var olan şey demektir. Örneğin “elma tatlıdır” dediğimizde “tatlılık” bir nitelik olarak kendi başına bir varlık ifade etmez ve üzerinde var olacağı bir dayanağa yani töze ihtiyaç duyar. Yüklemin aksine bir yargının öznesi ise örneğin “elma” kendi başına vardır ve bundan dolayı töz olarak kabul edilir. Eğer Aristocu töz tanımına göre okunursa bu argümanın birinci öncülü bir önerme veya yargıda özne olarak bulunan ve hiçbir zaman başka bir özneye yüklem olmayan şeylerin, töz yani kendi başına varlıklar olduğunu tanımlar. İkinci öncül ise düşünen bir varlık olarak bilincin bir ifadesi olan “ben” zamirinin her zaman yargıda özne olarak kullanıldığını ve bunun tersine hiçbir zaman yüklem olarak kullanılmayacağını iddia eder. Bu iddia en azından kendi hakkımızda kurduğumuz önermelerde açıkça doğrudur. Çünkü ben, tüm fiillerimizin failini ve sahip olduğumuz niteliklerin de taşıyıcısını ifade eder ve bu nedenle özne konumunda bulunur. Sonuç önermesi ise düşünen varlık olarak benim bir töz olduğum sonucunu çıkarır. Buna göre argüman kısaca şu şekilde ifade edilebilir:

Özne bir tözdür.

Ben bir özneyim.

O halde ben bir tözüm.

Mantıksal açıdan bu çıkarım geçerlidir. Bundan Aristocu töz tanımına göre benim kendi başına var olan bir töz yani ruh olduğum sonucu çıkar ve benim ölümsüz olduğum anlamına götürür. Fakat Kant, bu çıkarımı, benim ruhsal bir töz ve ölümsüz olduğumu çıkarsayacak şekilde anlaşılacak istenirse reddeder. Zaten Kant'ın bu çıkarımı mantıksal yanlış çıkarım başlığı altında göstermesinin nedeni de bu sonucu çıkarmaya uygun olmasıdır. Çünkü çıkarımdaki töz kavramı, kendi başına varlık olarak anlaşılmaya açıktır. Bununla birlikte töz kavramı, Aristocu tanıma göre anlaşılırsa Kant için benim ölümsüz olduğumu çıkarsayabileceğim bir şeyi kanıtlamaz. Çünkü bu sonucu çıkarabilmek için töz kavramı, sezgisel içeriğe sahip değildir. Öyle ki, “ben bir tözüm” dediğimde sezgimde buna karşılık hiçbir şey bulunmaz. Bu nedenle Kant, Aristocu töz tanımına göre çıkarımı mantıksal olarak yanlış çıkarım başlığı altında sunar ve çıkarımın eleştirisinde töz kavramı ile sadece mantıksal olarak özne olan şeylerin kategorisini kastettiğini söyler. Dolayısıyla Kant'a göre çıkarım, yine kendisinin tözü kategori olarak tanımlamasına göre geçerlidir ve sadece benim yargının mantıksal öznesi olarak töz olduğumu kanıtlar.

Fakat töz kavramı Aristocu tanıma göre anlaşıldığında da çıkarım hiçbir şekilde mantıksal bakımdan yanlış sayılamaz. Çünkü mantıksal yanlışlık sadece orta terimin öncüllerde çift anlamlı kullanılmasından kaynaklanır. Ancak töz kavramı bu çıkarımda orta terim değildir. Dahası bu çıkarımın orta terimi olan “Yargılarımızın mutlak öznesi olan ve dolayısıyla başka bir şeyin belirlenimi olarak kullanılamayan tasarım” ifadesi de çift anlamlı değildir. Sonuçta Kant’ın mantıksal yanlış çıkarım olarak verdiği akıl yürütme, hiçbir şekilde mantıksal olarak yanlış değildir.

2. B Versiyonu

Kant, eserinin *B* edisyonunda ise bu mantıksal yanlış çıkarımın başka bir versiyonunu verir ve eleştirir:

Öznenen başka türlü düşünülemez olan şey, öznenen başka türlü var olmaz ve dolayısıyla tözdür.

Şimdi düşünen bir şey, sadece böyle düşünüldüğünde özne olmaktan başka türlü düşünülemez.

Dolayısıyla o, sadece düşünen bir şey olarak yani töz olarak vardır.¹⁸

Bu çıkarım, kanaatimizce *A* versiyonundaki “ben” kavramı yerine “düşünen şey” kavramını getirmesi dışında temelde hiçbir farklılık göstermez. *B* versiyonu da *A* versiyonu gibi kısaca bize şunu söyler: Özne olarak düşünülen şey bir tözdür. Düşünen bir şey de özne olarak düşünülür. O halde düşünen bir şey, tözdür. Bununla birlikte Kant, bu çıkarımın büyük önermesi ile küçük önermesi arasında şu şekilde bir farklılık bulur:

Büyük önerme, her bakımdan düşünülebilecek ve sonuçta sezgide bile mevcut olabilecek bir varlıktan bahsetmektedir. Fakat küçük öncül bu varlıktan sadece özne olarak düşünüldüğü sürece sadece düşünce ve bilincin birliğiyle ilgili olarak bahsetmekte, fakat aynı zamanda düşünce için bir nesnenin kendisiyle verildiği sezgiyle ilişkide değildir. Dolayısıyla sonuç, *per Sophisma figurae dictionis*, aldatıcı bir akıl yürütme aracıyla çıkar.¹⁹

Burada *per Sophisma figurae dictionis* ifadesi, kısaca, bir tür kavram karmaşası veya eş seslilik üzerine kurulu aldatmaca yani safsata anlamına gelir. Kant, aldatıcı bulunduğu akıl yürütmenin nedenini bir dipnotla şöyle açıklar: “Düşünce iki öncülde tamamen farklı bir anlamda alınmıştır.” Buna göre Kant’ın bu akıl yürütmeyi “düşünce” kavramını iki öncülde farklı anlamlarda kullanan bir safsata olarak

18 Kant, *Critique of Pure Reason*, 447, B410.

19 Kant, *Critique of Pure Reason*, 448, B411.

gördüğünü söylemek yanlış olmaz. Ona göre “düşünce”, “büyük öncülde genel bir nesneye” bunun tersine “küçük öncülde ben-bilinciyle ilişkili içinde” kullanılmıştır. Diğer bir deyişle, büyük önermede, özne olmaktan başka türlü düşünülemeyen ve özne olmaktan başka türlü var olamayan şeylerden bahsedilirken, küçük önermede ise tam tersine büyük önermenin bahsettiği gibi şeylerden değil de bilincin öznesi olarak benden bahsetmektedir. Dolayısıyla Kant’a göre bu iki önermeden “Sonuçta özne olmaktan başka türlü var olamam.” çıkmaz, aksine “Kendimi yargımın sadece öznesi olarak kullanabilirim.”²⁰ çıkar. Peki ama Kant’ın iddia ettiği gibi bu argümanın iki öncülünde eş sesli bir kavramın iki farklı anlamda kullanılması yanlış mevcut mudur?

Kant’ın iddia ettiği üzere bir kavramın iki öncülde farklı anlamlarda kullanılması ancak orta terimde gerçekleşebilir. Çünkü iki öncülde de yani büyük ve küçük önermede tekrar eden terim, orta terim olarak adlandırılır ve bu argümanda orta terim, “öznenen başka türlü düşünülemez olan şey” ifadesidir. Buna göre orta terimin iki öncülde farklı anlamlarda kullanılması mümkün görünmemektedir.

Proops bu çıkarıma Kant’ın itirazının nedeninin küçük öncül olduğunu düşünür. Ona göre ben, özne olarak düşünülme zorunda değilim. Çünkü ben, başka bir şeyin niteliği veya modu olarak da düşünülebilirim. Örneğin Spinoza’ya göre tek töz vardır ve o da Tanrı’dır. İnsan ruhu ise Tanrı’nın bir modundan başka bir şey değildir. Proops’a göre Spinoza bu görüşünde haklı olsa da olmasa da bu düşüncesi anlaşılabilir veya imkânsız değildir. Yine benim bir şeyin sadece gücü veya başka şeylerin ortak bir etkisi olduğunu söyleyen görüşler için de aynı durum geçerlidir. Dolayısıyla tüm bunlar Kant’ın küçük öncülün yanlış olduğunu söylemesi için yeterli gerekçeler sayılır.²¹ Fakat Kant’ın çıkarıma itirazı orta terim üzerinedir ve küçük öncülün yanlışlığı hakkında Kant’ın hiçbir itirazı görünmez.

Ameriks ise iki öncülde kullanılan “düşünce” teriminin tamamen farklı anlamlarda kullanıldığını kabul eder. Ona göre bu nedenle “düşünce” terimi, büyük öncülde sezgisel olarak verilebilecek bir nesneyle ilişkilendirilirken küçük öncülde ise ben bilinciyle ilişkilendirilir.²² Fakat bu durum orta terimin çift anlamlı kullanılması değildir. Buna göre Ameriks’in çıkarıma itirazı aslında büyük öncül ile küçük öncülün birbirine uygun olmadığını söyler.

Powell’a göre ise burada akıl yürütmeyi iki şekilde yani her iki öncülde de doğru, fakat orta terime sahip olmadığı için akıl yürütmeyi geçersiz saymak veya orta terime

20 Kant, *Critique of Pure Reason*, 448, B412.

21 Proops, “Kant’s First Paralogism,” 472.

22 Ameriks, *Kant’s Theory of Mind*, 70.

sahip, fakat iki öncülden birini, bir niteliği konuya doğru yüklediği için yanlış olarak kabul etmek mümkündür. Burada orta terimin anlamı belirginleştirilirse yani aynı anlam verilirse Kant'ın sonucu doğru saydığını söylemek gerekir. Çünkü bu akıl yürütmeyi sadece aynı anlamı taşıyan orta terime sahip olmadığı için geçersiz saymaktadır. Fakat orta terimin başka bir anlamı mevcut olmadığı için Kant'ın akıl yürütmenin sonucunu geçerli olarak kanıtlanmış saymadığını düşünmek gerekir.²³ Dolayısıyla Powell da çıkarımdaki sorunu orta terimin çift anlamlılığında görmez.

Bu çıkarım hakkında Arthur Melnick ise küçük öncülün, düşüncenin nesnesi olacak bir şeye işaret etmediğinden dolayı düşünen bir şey olarak benim varlığımı büyük öncülün altına getirmedeğini ve dolayısıyla bundan benim bir töz olduğum sonucunun çıkmayacağını ileri sürer. Ona göre bu nedenle “Büyük ve küçük öncüller arasındaki belirsizliği tek bir terim veya ifadeye yerleştirmek gerçekte çok önemli değildir.”²⁴ Yani Melnick de argümanın geçersizliğini orta terimle ilgili olmaktan çok küçük öncülün büyük öncüle uygun olmamasına dayandırır.

Buraya kadar anlaşıldığı üzere adı geçen yorumcuların küçük öncülün büyük öncülden kategorik olarak farklı bir şeyden bahsettiği için akıl yürütmenin yanlış olduğunu düşündükleri söylenebilir. Buna göre Kant, büyük önermede özne olarak kabul edilen şeylerin “genel olarak bir nesne” ve dolayısıyla “sezgide bile mevcut” iken bunun aksine küçük önermede bahsedilen şeylerin ise “düşünen bir şey” yani “ben-bilinci” olması arasında bir uyumsuzluk bulur. Diğer bir deyişle, Kant'a göre büyük önermedeki tözselliği iddia edilen özne olarak kabul ettiğimiz sezgi nesnelere hareketle düşünen bir ruhun özne olduğuna geçilemez. Çünkü büyük öncülde özne kabul edilen sezgisel şeyler ile küçük öncülde özne olduğu iddia edilen düşünen bir şey birbirinden farklıdır. Öyle ki, düşünen şey yani ruh, bir sezgi nesnesi değildir. Dolayısıyla sezgisel şeylerin tözselliğinden hareketle ruhun da bir özne olarak töz olduğu sonucu çıkarılamaz. Bu durumda ise çıkarım orta terimin farklı anlamda kullanılmasından dolayı yanlış değil, aksine orta terimin ilişkilendirildiği şeyler birbirinden farklı olduğu için Kant tarafından yanlış olarak görülebilir.

Fakat aslında bu, bir mantık yanlışı değildir ve burada itirazın mantıksal değil, aslında epistemolojik olduğunu söylemek gerekir. Çünkü Kant'ın argümanın iki öncülü arasında kategorik bir ayırım yapmasının nedeni yine kendi bilgi teorisidir. Öyle ki, büyük öncülün iddia ettiği özne olan şeylerin tözselliği sezgisel içeriğe sahip olmasından dolayı bilgi konusu sayılırken; küçük öncülün iddia ettiği düşünen şeyin özne olması, sezgisel içerikten yoksun olduğu için bilgi değil sadece bir

23 Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 67-8.

24 Arthur Melnick, *Kant's Theory of the Self*, 31.

düşünce sayılır. Buna göre aslında Kant'ın bize söyleyebileceği şey, argümanın mantıksal olarak yanlış olduğu değil, aksine kendi bilgi teorisine göre sonucunun bilgi niteliğinden yoksun olduğudur.

Bütün bunlara göre her iki versiyon da temelde birbirinden farklı olmadığından Kant'ın *A* versiyonunu geçerli sayarken *B* versiyonunu orta terimin çift anlamlı kullanılmasına dayalı bir safsata olarak nitelenmesi doğru görünmemektedir. Fakat Kant'ın çıkarımın *A* versiyonunu geçerli sayarken *B* versiyonunu yanlış sayması, ikincisindeki töz kavramını birincisinden farklı tanımladığını gösterir. Diğer bir deyişle, *A* versiyonunda töz Kant'a göre bir kategori iken, *B* versiyonunda sezgide verilebilecek her şeyi ifade edebilecek şekilde düşünülür. Dolayısıyla Kant, *A* versiyonunu kendi töz tanımına göre geçerli sayarken, *B* versiyonunu Aristo'nun töz tanımına göre geçersiz saymaktadır. Çünkü *B* versiyonunda büyük öncülde töz olarak tanımlanan şeyler sezgi nesnesi iken küçük öncüldeki düşünen şey sezgi nesnesi değildir, dolayısıyla sonuç Kant için geçerlilik kazanamaz. Fakat her iki versiyon da Aristo'nun töz tanımı kabul edilirse yine aynı nedenden dolayı Kant'a göre geçersiz sayılır. Diğer bir deyişle, Aristocu töz tanımına göre çıkarım, her iki versiyonuyla, sezgisel içerik bulunmadığı için benim bir töz yani ruh olduğum sonucunu çıkarsayamaz.

3. Tartışma

Peki ama Kant'ın mantıksal bakımdan yanlış saydığı bu çıkarım, Descartes'ın argümanı mıdır? Kant, bu çıkarımın sezgi nesnelere tözselliklerinden hareketle benim veya düşünen şeyin de bir ruh yani töz olduğunu çıkarsadığını, fakat ruhun varlığı sezgiye sahip olmadığı için safsata yaptığını düşünür ve Descartes'a atfeder.

Halbuki bu mantıksal yanlış çıkarımın aksine Descartes, “düşünüyorum” bilincinden benim düşünen bir şey yani ruh olduğum sonucunu çıkarsamasını sezgi nesnelere tözselliklerine dayandırmaz. Çünkü Descartes için sezgi nesnesi olan şeyler bizatihi şüphe duyduğu şeylerdir. Duyulur şeylerin aksine kendi varlığı ise şüphe ettiğinden şüphe edilmeyecek kadar açık ve seçik kesinliktedir. Bundan hareketle Descartes, kendi varlığının şüphe ettiği şeylerden birisi yani bir beden olmadığını ifade etmek için bir ruh, zihin veya akıl olduğu sonucunu çıkarır. Burada Descartes'ın kendisini düşünen bir şey yani bir ruh olarak tanımlaması, aslında şüphe edilemez olan kendi varlığının şüphe ettiği her şeyden farklı olduğunu ifade eder. Çünkü şüphe duyulan bir şey ile şüphe götürmez bir şey aynı şey olamaz. Öyle olsa, duyulur her şeyden şüphe ettiğinde kendisinden de şüphe etmesi gerekir. Bu nedenle Descartes için ruh, zihin veya akıl aslında benim bir beden ve dolayısıyla sezgide mevcut bir nesne olmadığımı ifade eder. Buna göre Descartes'ın argümanı şu şekilde gösterilebilir:

Duyulur şeyler şüphelidir,

Ben şüpheli değilim,

O halde ben duyulur bir şey değilim, yani ben bir ruh veya zihnim.

Dolayısıyla Descartes'ın kendisinin bir ruh olduğu çıkarımı, sezgi nesnelere dayanmaz, aksine kendisinin şüphe duyulan bir sezgi nesnesi olmamasına dayanır. Sonuç olarak Descartes'ın argümanı Kant'ın yanlışlığını göstermek istediği mantıksal çıkarım olamaz.

Bununla birlikte Kant tarafından yapılan bu eleştiri, Descartes'ın “benim düşünen bir ruh” olduğum sonucunun sezgi nesnesi içermediği ve dolayısıyla bir bilgi değeri taşımadığı anlamına gelir. Çünkü Kant'ın itiraz ettiği şey, Descartes'ın “düşünüyorum” bilincinden kendisinin düşünen bir töz yani ruh olduğunu çıkarsamasıdır. Kant'a göre “düşünüyorum” bir bilinçtir ve bilinç sezgi içermediği için bilgi sayılmaz.²⁵ Dahası “ben” de bilincin bir şeklidir.²⁶ Dolayısıyla bilinçten hareketle onu üreten şeyin düşünen bir töz yani ruh olduğu çıkarsanamaz. Buna göre Kant, “düşünüyorum” bilincinin varlığını kabul eder, fakat bu bilinci üreten şeyin düşünen bir töz yani ruh olduğu sonucunu bilinemez bırakır. Kısacası Kant için “Düşünüyorum o halde varım.” sadece bir bilinç olarak var olmayı ifade edebilir ve bu bilincin nedeni olan bir töz olarak var olmayı göstermez. Dolayısıyla “düşünüyorum”dan hareketle ben, düşünen bir ruh olduğumu biliyor sayılamam. Peki ama Kant, neden benim düşünen ruh olduğumu bilinemez olarak görmek ister?

Ameriks'e göre, Kant'ın bu agnostik tutumunun gerekçesi, rasyonel psikolojinin ruhu bir töz olarak kabul etmekle ve tözsellik de güç ile eşitleyerek materyalistlerin eline koz verdiğini düşünmesidir. Çünkü bir varlığın fiziksel gücü onun fenomenal özelliklerini gösterir. Daha açığı güç, fenomenal bir niteliktir ve halbuki fenomenal özelliklerin numenal yani kendinde varlık olan tözden ayırt edilmesi gerekir. Bu nedenle Kant, zihnin fenomenal olanla ve daha ilerisinde maddesel olanla tanımlanmaması için güçlerinden ayırt edilmesi gerektiğini düşünür. Dolayısıyla Kant için zihnin uzamlı maddeden farklı bir şey olduğu çok açıktır. Öyle ki düşünen benim, iç duyunun nesnesi olduğunu ve ruh diye adlandırıldığını söyler ve bunu diğer eserlerinde de tekrar eder.²⁷ Dahası konuşmalarında da ruhu basit bir töz olarak nitelediği aktarılır. Kimilerine göre onun bu ifadeleri kendisinin dogmatik dönemini yansıtır. Fakat bu ifadeler sadece *Saf Aklın Eleştirisi*'sinin bir parçası değildir, aksine daha sonraki eserlerinde de görülür. Kant, nihayetinde bilincin

25 Kant, *Critique of Pure Reason*, 259, B157.

26 Kant, *Critique of Pure Reason*, 432, A382.

27 Ameriks, *Kant's Theory of Mind*, 65.

altında yatan bir töz olduğuna inanır. Çünkü var olan her şey nihayetinde bir tözdür. Fakat bilincin altında yatan bir töz olması gerekse de bundan bir ruh tözü olduğu anlamı çıkmaz. Çünkü bilinci oluşturan numenal olarak zihinsel nitelikte bile olmayan başka karmaşık tözler olabilir. Fakat Kant bu hususlara değinmeden ruhun tözselliğine karşı tatmin edici görünmeyen başka bir taktik kullanır.²⁸ Bu yorumdan, düşünen şeyin ruhsal bir töz olduğunu bilinemez bırakmasının nedeninin aslında Kant'ın materyalizmin ruhu maddeye indirgeme teşebbüsünü engellemek isteği olduğu anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Ameriks'in de tatmin edici bulmadığı bu bilinemezci tutum hiç de materyalizmi ortadan kaldırır güçte görünmez. Özellikle düşünen bir şey olarak ruhun bir töz olduğunun bilinmezliği, aslında “düşünüyorum” bilincinin düşünmeyen yani zihinsel bile olmayan bir töz tarafından üretildiğini varsaymaya kadar gider. Zihinsel olmayan bir tözün zihinsel bir sonuca nasıl neden olabildiği başka bir tartışma gerektirir. Çünkü düşünmeyen bir nedenin düşünce gibi bir sonuca yol açtığını iddia etmek, sonuçtaki düşünce özelliğinin nedensiz olarak yani yoktan ortaya çıktığını söylemek demektir. Halbuki yokluk hiçbir şeyin nedeni olmadığı için nedenler ile sonuçlar arasında ontolojik olarak bir denklik gerekir.²⁹ Dolayısıyla düşüncenin düşünen bir töz tarafından meydana getirilmesi beklenir. Bu ilke yani nedenler ile sonuçların birbirine ontolojik olarak denk olması, aslında Kant tarafından da kabul edilir. Kant, maddenin tüm değişimlerinde niceliğin ve hareketin iletilmesinde etki ile tepkinin birbirine eşit olmasını sentetik *a priori* bir bilgi sayar. Öyle ki, Kant için bu, deneye dayanmayan ve dolayısıyla zorunlu bir bilgidir.³⁰ Buna göre düşüncenin nedeninin düşünen bir töz yani ruh olmasının deneye dayanmadan sentetik *a priori* olarak bilinebileceği Kant için de kabul edilebilir görünmektedir.

Sonuç

Buraya kadar ortaya koyduğumuz üzere, Descartes'ın “Düşünüyorum o halde varım.” mottosundan hareketle kendisinin düşünen bir şey yani bir ruh olduğuna dair düşüncesini, Kant, kendisinin kurguladığı bir çıkarım şekliyle mantıksal bakımdan yanlış sayar. Kant'ın iki versiyon olarak kurguladığı bu çıkarım, yargıda özne olarak kullanılan şeylerin töz olduğundan hareketle benim veya düşünen bir şeyin de özne ve dolayısıyla sonuçta töz olduğunu çıkarırsar ve bu haliyle her iki versiyon da mantıksal olarak geçerlidir. Ancak Kant, çıkarımın *A* versiyonunu mantıksal olarak geçerli bulurken, *B* versiyonunu yanlış yani geçersiz sayar. *A*

28 Ameriks, *Kant's Theory of Mind*, 66.

29 Descartes, *Meditations*, 29.

30 Kant, *Critique of Pure Reason*, 145, B18.

versiyonunda Kant, töz kavramını içi sezgisel içerikçe boş bir kategori olarak kabul ettiği için benim bir töz olduğum sonucunu sadece mantıksal bir özne olma anlamında kabul eder. Ancak tözü kendi başına varlık olarak anlamak istersek Kant, buna göre benim bir töz ve dolayısıyla ölümsüz olduğumun bilinemez olacağını söyler ve bu da onun bu çıkarımı mantıksal yanlış çıkarım başlığı altında sunmasının nedeni sayılır. *B* versiyonunda ise Kant, çıkarımı her ne kadar orta terimin çift anlamlılığı üzerine kurulmuş bir safsata olarak nitelense de orta terimde böyle bir belirsizlik göze çarpmaz. Bu da Kant'ın aslında büyük öncül ile küçük öncülü birbirinden epistemolojik olarak farklı bulduğu için düşünen şeyin bir töz olduğu sonucunu çıkarmayı yanlış saydığı anlamına gelir. Çünkü Kant'a göre çıkarım büyük öncülde sezgi nesnelere tözseliğinden hareket eder ve küçük öncüldeki düşünen şeyin tözseliğini çıkarsamaya çalışır. Fakat ona göre sezgi nesnelere tözseliğinden düşünen şeyin tözseliği çıkarsanamaz. Çünkü düşünen şey, sezgi nesnesi değildir. Bu durum ise *B* versiyonunda Kant'ın tözü kendi başına varlık olarak anladığını gösterir. Sonuçta eğer her iki versiyonda da töz kendi başına varlık olarak tanımlanacak olursa Kant, çıkarımı mantıksal bakımdan yanlış sayar. Bu da Kant'ın her iki versiyonu rasyonel psikolojinin mantıksal yanlış çıkarımı olarak sunmasının nedenidir.

Buna göre Kant, iki versiyon olarak kendi kurguladığı bu çıkarımı mantıksal bakımdan yanlış olarak niteler ve Descartes'a atfeder. Halbuki Descartes tarafından da gösterildiği gibi, duyulur her şeyden şüphe ettiğinde bile insanın kendisinden şüphe edememesi, kendisinin duyulur bir şey olmamasını gerektirir. Çünkü şüphe duyulan şeyler ile şüphe götürmez bir şey aynı şey değildir. Öyle olsa duyulur her şeyden şüphe ettiğinde kendisinden de şüphe etmesi gerekir. Bu nedenle kendisinin bir ruh veya zihin olduğunu söylemek, aslında varlıklarından şüphe duyduğu sezgi nesnelere birisi yani beden olmadığını ifade etmek içindir. Buna göre Descartes'ın kendisinin bir ruh olduğu çıkarımı, kendisinin yargıda özne olarak kullanılan şeylerin yani sezgi nesnelere tözseliğine dayalı değildir. Dolayısıyla Descartes'ın kendi varlığının şüphe duyulmazlığından düşünen bir töz yani ruh olduğu sonucunu çıkarsadığı argüman da Kant tarafından kurgulanan ve mantıksal olarak yanlış sayılan çıkarım değildir.

Bununla birlikte Kant'ın itirazı, “düşünüyorum” bilincinden çıkarsanmak istenen benim düşünen bir ruh olduğum sonucunun bilinemez olduğunu ifade eder. Ona göre “düşünüyorum” bilinci, bize düşünen bir şey, yani bir ruh veya zihin olduğumuzu göstermez. Çünkü bilinç, sezgi değildir. Dolayısıyla “düşünüyorum” bilincinin nedeni, düşünmeyen bir şey bile olabilir. Fakat bu bilinemezci tutum, benim “düşünüyorum” şeklindeki bir bilinç olarak var olduğum, fakat bu bilinci üreten düşünen bir şeyin yani ruhun var olmayabileceği anlamına gelir. Bu durumda

“düşünüyorum” bilincinin kendi kendine ortaya çıktığı yani bir nedeninin var olmadığı sonucu çıkar. Fakat yokluğun bir şeyin nedeni olması kabul edilemez. Dolayısıyla insan zihninin işleyişi bakımından “düşünüyorum” bilinci, kendisine ontolojik olarak denk bir nedeni ister. O halde “düşünüyorum” bilincinin ancak ve ancak düşünen bir töz yani ruh tarafından üretilmesi gerekir. Dahası Kant’ın kendisi de maddesel değişimlerde reaksiyona giren ve çıkan nicelikler ile harekette etki ve tepkinin birbirine eşit olmasını deneye dayanmayan zorunlu bir bilgi olarak kabul eder. Bu bilgi de Kant’ın aslında nedenlerle sonuçların ontolojik olarak denkliğini deneye dayanmaksızın kabul ettiği anlamına gelir. Buna göre Kant için de düşüncenin, düşünen bir töz yani ruh tarafından üretildiğini bilebileceğimizi söylemek mümkün görünür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Ameriks, Karl. *Kant's Theory of Mind: An Analysis of the Paralogisms of Pure Reason*. Oxford: Clarendon Press, 2000.
- Bennett, Jonathan. *Kant's Dialectic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Descartes, Rene. *Meditations on First Philosophy with Selections from the Objections and Replies*. Çev. Michael Moriarty. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Çev. Paul Guyer ve Allen W. Wood. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Kitcher, Patricia. “Kant’s Paralogisms.” *The Philosophical Review* 91, no. 4 (1982): 515-547.
- Melnick, Arthur. *Kant's Theory of the Self*. New York: Routledge, 2009.
- Powell, C. Thomas. *Kant's Theory of Self-Consciousness*. Oxford: Clarendon Press, 1990.
- Proops, Ian. “Kant’s First Paralogism.” *Philosophical Review* 119, no. 04 (2010): 449-495.
- Smith, Norman Kemp. *A Commentary to Kant's Critique of Pure Reason*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.
- Strawson, Peter F. *The Bounds of Sense: An Essay on Kant's Critique of Pure Reason*. London: Routledge, 2006.